

*fi hatmi's-Şifâ li-'İyâz* (Medine Ârif Hikmet Ktp., Mecmûa, nr. 308), Şemseddin İbn Tolun'un *Gâyetü'l-vefâ fi hatmi's-Şifâ* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1194) adlı çalışmaları zikredilebilir. Murat Gökâl, *Kâdî İyâz ve eş-Şifâ Adlı Eserinde Peygamber Tasavvuru* adıyla bir doktora tezi yapmıştır (2005, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Hülya Çakıl *Kâdî İyâz'a Göre Peygamber'in Dindeki Konumu* adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1998, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

**Türkçe Tercümelei.** 1. Hanîf İbrâhim Efendi, *Hulâsatü'l-vefâ fi şerhi's-Şifâ*. Mütercim çalışmasında büyük ölçüde Ali el-Kârî'nin şerhinden faydalanarak eş-Şifâ'yı tefsiri mahiyette tercüme etmiştir (Bulak 1257; I-II, İstanbul 1314-1317). 2. Bursalı Abdurrahman Darîr, *Tercüme-i Şifâ-i Şerîf*. Abdurrahman Darîr'in muhtasar bir şekilde tercüme ettiğini söylediği eserin (vr. 1<sup>b</sup>) bir nüshası Kütahya Vahîd Paşa Kütüphanesi'ndedir (nr. 1245). 3. Şeyhülislâm Ebûîshakzâde İshak Efendi, *el-İstîşâ fi tercemeti's-Şifâ*. 1140'ta (1727) Türkçe'ye çevrildiği ve Arapça metni yer almadığı halde otuz cüz hacminde olduğu belirtilen eserin (Hanîfzâde, s. 550) bazı nüshaları Topkapı Sarayı Müzesi (Emanet Hazinesi, nr. 656) ve Süleymaniye (Lâleli, nr. 397) kütüphaneleriyle İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde (nr. 93) kayıtlıdır (ayrıca bk. *DİA*, XXII, 531). 4. Müderis Seyyid Muhammed Lübbî, *Tercemetü's-Şifâ fi şemâilî sâhibi'l-istifâ*. 1161 (1748) yılında Dârüssaâde Ağası Maktul Beşir Ağa adına tercüme edilmiş olup (Hanîfzâde, s. 550) bir nüshası Tire İlçe Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Necip Paşa, nr. 126). 5. Tâlib Hocazâde İshak Necib Karsî, *Tercüme-i Şifâ-i Şerîf*. Yazma nüshalarından biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Pertev Paşa, nr. 59, 60), diğeri Millî Kütüphane'dedir (nr. 4900). 6. Köprülülü Ali Rıza Doksenyedi, *Açıklamalı Şifâ-i Şerîf Tercemesi*. Mütercim eserin birinci bölümünün yaklaşık yarısını her biri 150-170 sayfadan oluşan dört kitap halinde yayımlamış (Eskişehir, İstanbul 1946-1949), dipnotlarda bazı terimleri açıklamış, bazı olaylar hakkında bilgi vermiş, yer yer kendi şiirlerini de eklemiştir. Tercümesinin önsözünde eş-Şifâ'yı on kitapta tamamlayacağını söyleyen mütercimin çalışmasını bitiremediği anlaşılmaktadır. eş-Şifâ'yı Na'im Erdoğan, Hüseyin S. Erdoğan (İstanbul 1977) ve Suat Cebeci de (Ankara 1992) Türkçe'ye çevirmiştir. Aîşe Abdurrahman (Aisha Abdarrahman) Bewley eş-Şifâ'yı *Muhammad Messenger of Allah* (*Ash-Shi-*

*fa of Qadi 'Iyad*) adıyla İngilizce'ye tercüme etmiştir (Grenada, Spain 1991).

eş-Şifâ bilindiği kadarıyla İstanbul'da 1264 (1848) ve 1290'da (1873) (I-II, Yûsuf b. Muhammed Ebû's-Suûd'un tashihiyle) taşbaskı olarak neşredilmiştir. Eserin yine İstanbul'da (I-II, 1295) Mustafa Râkım'ın hattıyla harekeli olarak Muharrem Efendi Matbaası'nda basıldığı belirtilen nüshasının, hayatında beş adet eş-Şifâ yazdığı belirtilen (*DİA*, II, 117) Ahmed Râkım Efendi'ye ait obaleceği akla gelmektedir. Eser ayrıca Kahire'de (1276 [İdvî'nin tashihiyle], 1295, 1312, 1322, 1329, 1369/1950), Bombay'da (1276), Caunpûr'da (1877), Fas'ta (I-II, 1305, 1313) yayımlanmıştır. eş-Şifâ'nın ilmî neşirleri arasında Muhammed Karaali v.dğr. (I-II, Dımaşk 1392/1972-1973, 1398/1978), Ali Muhammed el-Bicâvî (I-II, Kahire 1397/1977; Beyrut 1984) ve Abduh Ali Kûşek'in (Beyrut-Dımaşk 1420/2000) çalışmaları zikredilebilir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rifî hukûki'l-Muštâfâ* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1977, I-II; a.e. (nşr. Abduh Ali Kûşek), Beyrut-Dımaşk 1420/2000; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 216; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 49; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, II, 175; VIII, 17; a.m.f., *el-İntihâz fi hatmi's-Şifâ li-'İyâz* (nşr. Abdülâtil Muhammed el-Cilânî), Beyrut 1422/2001, neşredenin girişi, s. 3-23; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 149; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ fi hukûki'l-Muštâfâ*, İstanbul 1285, I, 2, 629; II, 91-92; Ahmed b. Muhammed el-Makkârî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Saîd Ahmed A'râb - Muhammed b. Tâvî), Rabat 1398/1978, IV, 271-309; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1053, 1054, 1194, 1884; Şehâbeddin el-Hafâcî, *Nesimü'r-riyâz fi şerhi Şifâ'il-Kâdî 'İyâz* (nşr. M. Abdülkadir Atâ), Beyrut 1421/2001, I, 11; Brockelmann, *GAL*, I, 455; *Suppl.*, I, 630-632; *İzâhu'l-meknûn*, I, 52; Ahmed Hanîfzâde, *Âsâr-ı Nev: Nova Opera* (nşr. G. Fluegel), [baskı yeri ve tarihi yok], s. 550; Kettânî, *er-Risâletü'l-müştârafe*, s. 106; Seyyid Süleyman Nedvî, *Hiz. Muhammed Aleyhisselâm Hakında Konferanslar* (trc. Osman Kesioğlu), Ankara 1967, s. 83; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 424; II, 224, 800, 818; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 318; IV, 68, 125; VII, 11; Tihâmî Râcî Hâşimî, *el-Kâdî 'İyâz el-lugavî min hilâli hadîşî Ümmî Zerf*, Dârülbeyzâ 1985, s. 79-142; Halil İbrahim Kutlay, *el-İmâm 'Alî el-Kârî ve eşeruhû fi 'ilmi'l-hadîş*, Beyrut 1408/1987, s. 367-374; Beşir Ali Hamed et-Türâbî, *el-Kâdî 'İyâz ve cühüdühû fi 'ilmeyi'l-hadîş rivâyeten ve dirâyeten*, Beyrut 1418/1997, s. 301-332; Metin Hülâgü, *Sultan İkinci Abdülhamid'in Sürgün Günleri*, İstanbul 2003, s. 243; Muhammed Menûnî, "Kitâbü's-Şifâ li'l-Kâdî 'İyâz", *el-Menâhil*, sy. 22, Rabat 1402/1982, s. 305-423; M. Hadj-Sadok, "İbn Marzûk", *EP* (İng.), III, 867; İsmail Durmuş, "İbn Ebû'l-İsba", *DİA*, XIX, 467; Saffet Köse, "İbn Merzûk el-Hatîb", a.e., XX, 187; Tayyar Altukulaç, "İbnü'l-Bârîzî", a.e., XX, 526.



M. YAŞAR KANDEMİR

#### ŞİFÂ bint ABDULLAH

(الشفاء بنت عبدالله)

Ümmü Süleymân eş-Şifâ' (Leylâ) bint Abdillâh b. Abdîşems el-Adeviyye el-Kureşsiyye (ö. 20/641 civarı)

#### Kadın sahâbî.

Mekke'de doğdu. Kureys'in Adıoğulları kolundan olup Hz. Ömer'le akrabalığı vardır. Asıl ismi Leylâ iken hastaları tedavi konusundaki bilgisi ve bu alanda yaptığı hizmetler sebebiyle Şifâ diye tanındı. Câhiliye devrinde de iyilik severliği ve güzel ahlâkyla bilinen Şifâ, İslâm'ın ilk yıllarında müslüman oldu. İlk iman edenlerle birlikte müşriklerin ziyetlerine katlandı. Mekke döneminde önce Ebû Hasme b. Huzeyfe, daha sonra onun kardeşi Merzûk ile evlendi. Ebû Hasme ile evliliğinden Süleyman, Merzûk'tan Ebû Hakîm künyesiyle bilinen bir oğlu doğdu. Ayrıca bir de kızı olmuştur. Medine'ye ilk hicret edenler arasında yer alan Şifâ, oğlu Süleyman ile birlikte Hz. Peygamber'in kendisine tahsis ettiği bir eve yerleşti. Okuma yazma bilen az sayıdaki kadınlardan biri olduğu için özellikle kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri yürüttü. Resûl-i Ekrem'in hanımı Hafsa'ya da okuma yazma öğretti. Şifâ, Câhiliye devrinde "nemle" denen bir cilt hastalığını rukye yoluyla (dua okuyarak) tedavi ederdi. İslâmiyet gelince bu tedavi yöntemini bıraktı. Ancak hastaların ısrarı üzerine duasını Resûlullah'a okuduğu, Resûlullah'ın da ona şirke götüren bir söz ve davranış içermediği sürece rukye yapmakta bir sakınca bulunmadığını belirttiği, hatta eşi Hafsa'ya bu tedavi yöntemini de öğretmesini tavsiye ettiği rivayet edilir (Taberânî, XXIV, 316). Şifâ, Hafsa'nın hem öğretmeni olması hem de aralarında akrabalık bağı bulunması sebebiyle onun yanına sıkça uğrar, Resûl-i Ekrem'in diğer hanımlarına da ziyaret ederdi. Resûlullah da Şifâ'yı ve ailesini zaman zaman görmeye gider, hatta onların evinde istirahat edip kaylûle yapardı. Şifâ, Hz. Peygamber evlerine geldiğinde istirahat etmesi için bir yatakla bir çarşaf hazırlayıp ona tahsis etmişti. Kendisinden sonra gelen aile fertleri bu yatağı saklamış, Emevîler döneminde Mervân b. Hakem yatağı Şifâ'nın torunlarından satın almıştır.

Hz. Ebû Bekir ve Ömer hilâfetleri döneminde Şifâ'ya değer verirdi; Hz. Ömer

onu evinde ziyaret eder, kendisiyle istişa-rede bulunur ve ona birtakım görevler tek-lif ederdi. Hatta oğlu Süleyman'ın sabah namazında cemaate devam etmediğini gö-rünce Şifâ'nın evine gitmiş ve bunun se-bebini sormuştu (*el-Muvattâ'*, "Şalâtü'l-ce-mâ'a", 7). Daha sonra Şifâ'nın da cemaate devam konusu üzerinde durduğu, bir ma-zereti sebebiyle cemaate katılmayan da-madı Şürahbîl b. Hasene'yi azarladığı zik-redilmiştir (İbn Hacer, *el-İşâbe*, VII, 729). Bir defasında Şifâ yolda ağır ağır yürüyüp yavaş sesle konuşan adamların kim oldu-ğunu sormuş, onların zühd sahibi kimse-ler olduğunu öğrenince, kendisi de âbid ve zâhid olan Ömer'in sesini duyuracak şe-kilde konuştuğunu ve hızlı hızlı yürüdüğü-nü hatırlatarak onları uyarıyordu (İbn Sa'd, III, 290). Şifâ'nın Hz. Ömer (bir rivayete gö-re Resûl-i Ekrem) tarafından kadınların de-vam ettiği Medine pazarına esnafı denet-lemekle görevlendirildiği nakledilir (Ket-tânî, I, 195, 449). Onun "emîrül-mü'minîn" unvanının Hz. Ömer için ilk defa nasıl kul-lanıldığını rivayet etmesi (Taberânî, I, 64) devlet işlerine de ilgi duyduğunu göster-mektedir. Akıllı, bilgili, görgü sahibi ve be-cerikli bir hanım olan Şifâ, Hz. Ömer'in hilâ-feti döneminde Medine'de vefat etti. Kay-naklarda Hafsa'ya yazıyı ve rukyeyi öğret-mekle görevlendirilmesi, en faziletli amel-ler, yağmur duası, haccın fazileti, cemaat-le namazın önemi ve kadınların mescidde cemaatle namaza katılmaları gibi konu-larda Şifâ bint Abdullah'tan nakledilen on iki rivayet yer almaktadır (İbn Hazm, s. 149). Resûl-i Ekrem'e ve Hz. Ömer'e da-yanan bu rivayetler oğlu Süleyman b. Ebû Hasme, torunları Ebû Bekir ile Osman b. Süleyman, Hafsa, Ebû Seleme b. Abdur-rahman ve hizmetçisi Ebû İshak tarafın-dan nakledilmiştir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 290; VIII, 268; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire, ts. (Dârü'l-mârif), s. 368; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdül-mecîd es-Selefi), Beyrut 1405/1985, I, 64; XXIV, 312-317; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 149; İbn Abdülber, *el-İstifâb* (Bicâvî), IV, 1868-1870; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 162-163; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 727-729; a.mlf., *Teh-zîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, XII, 457; Meh-met Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ* (haz. Bedreddin Çe-tiner), İstanbul 1982, I, 400; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, II, 300-301; M. Said Mübeyyaz, *Meusû'atü hayâtü's-şahâbiyyât*, İdlîb-Suriye 1410/1990, s. 487-488; Ahmed Hafîl Cum'a, *Nisâ' min 'aşri'n-nübüvve*, Beyrut 1412/1992, I, 231-240; M. Ab-dülhay el-Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibu'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, I, 188, 195, 449; Cengiz Kalek, "Hisbe", *DîA*, XVIII, 135.



AYNUR URALER

### ŞİFÂHÂNE

(bk. BÎMÂRİSTAN).

### ŞİFÂ'U'L-GALİL

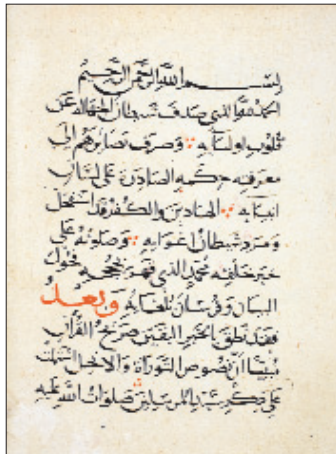
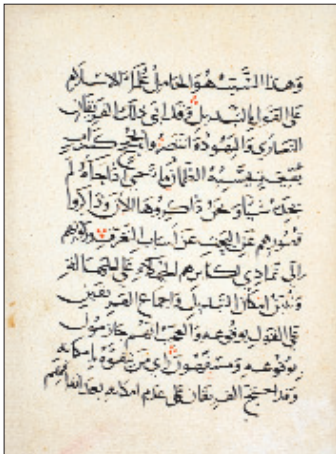
(شفاء الغليل)

İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin  
(ö. 478/1085)  
Tevrat ve İncil'in  
tahrifine dair risâlesi.

Tam adı *Şifâ'ü'l-galîl fi beyâni mâ va-ka'a fi't-Tevrât ve'l-İncil mine't-tebdîl* şeklinde yazma nüshaların başında mü-ellifin ismiyle birlikte kaydedilmiş (Sü-leymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2246, vr. 55<sup>a</sup>; nr. 2247/2), sonunda ise müstensihe ait bir kısaltma olduğu tahmin edilen *Şifâ'ü'l-galîl fi beyâni vuqu'ü't-tebdîl* ismi ya-zılmıştır (nr. 2246, vr. 71<sup>a</sup>; nr. 2247, vr. 107<sup>a</sup>). Müellif kitabın adını doğrudan zikretme-

mişse de metinde "şifâ' l'il-galîl" terkibi yer almaktadır (s. 7, 41). Brockelmann, nüsha-ların bulunduğu mecmuaların kapak say-fasındaki kayıtlar sebebiyle eseri Gazzâ-lî'nin zaten kendisine nisbeti tartışmalı olan *er-Reddül-cemîl*'i zannetmiş (*GAL Suppl.*, I, 747), sonraki kayıtlarında ise doğrusunu yazmıştır (*a.g.e.*, I, 673). Cü-veynî ve eserlerinden bahseden kaynak-larda kitabın adına rastlanmamaktadır. Büyük Selçuklu Veziri Amîdülmülk el-Kün-dürî'nin Eş'arîliğe karşı baskıcı tutumu yü-zünden Nişâbur'u terk ederek (445/1053) bir süre Bağdat'ta ikamet eden Cüveynî'nin, bölgenin ileri gelen âlimleriyle ilmî soh-betlerde bulunmasının yanı sıra orada ya-şayan yahudi ve hıristiyan din adamları ile İslâm âlimleri arasındaki tartışmalara da ilgi duyduğu ve bu eseri muhtemelen o dönemde kaleme aldığı belirtilmektedir (Allard, s. 10-11; Gaudel, I, 120).

Risâlenin muhtevasını bir mukaddime-den sonra iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Mukaddimedeki Tevrat ve İncil metinlerinin tahrifi (tebdil) meselesi, her iki metinde Hz. Peygamber'den bahsedildiği Kur'an-ı Kerim'de açıkça bildirilmesine rağmen (el-A'râf 7/157; es-Saf 61/6) yahudi ve hıristiyanların bunu inkâr ettikle-ri, ayrıca onların birbirlerini kutsal metin-lerini tahrif etmekle suçladıkları halde İslâm âlimlerince ileri sürülen tahrif olayını kabul etmedikleri belirtilmektedir. Hz. Muhammed'in nübüvvetinin önceki kutsal metinlerde müjdelenmesi ve Kitâb-ı Mu-kaddes'in tahrifi meselesine Cüveynî sade-ce değinmekle yetinmiş, Kitâb-ı Mukad-des'in tahrifini metnin kayda geçirilmesi tarihi ve muhtevasıyla ilgili olarak yaptığı mukayeselerle ispat etmeye çalışmıştır. Cüveynî eserin birinci bölümünde, Bâbil Kralı Buhtunnasr (Nebukadnezar) tarafın-dan Süleyman Mâbedî'nin yıkılıp İsrâiloğul-larından çoğunluğu âlim olan Yehuda halkının Bâbil'e sürgün edilmesi döneminde (m.ö. 586-538) ellerindeki kutsal metinle-rin kaybolduğunu ve sürgünden sonra Tev-rat'ın yazıcı Ezra tarafından yeniden ya-zıldığını belirtir. Ayrıca hıristiyanların, el-lerindeki Tevrat metinlerinin İsâ Mesih'in gelişini müjdelediği, fakat yahudilerin bu-nu inkâr etmek için kendi metinlerini de-ğiştirdikleri şeklindeki iddialarını kayde-der. Ardından yahudilerin, Mesih'in gelişine dair haberleri Hz. İsâ'nın yaşadığı za-man olan insanlığın yedinci dönemine denk gelecek şekilde hıristiyanlar tarafından Tev-rat metinlerine eklendiği yönündeki iddi-alarını zikreder ve her iki tarafın birbirini tahrifle suçlamasının kendi tezini doğru-



Şifâ'ü'l-galîl  
fi beyâni  
mâ vaka'a  
fi't-Tevrât  
ve'l-İncil'in  
ilk iki sayfası  
(Süleymaniye Ktp.,  
Ayasofya,  
nr. 2247/2)